

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית פ"א, טז)
"זה יוסף שהיה אב בחכמה" (ר"ט ע"ג)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת ויחי תשפ"ב • גליון נ"ג • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

שו"ת בן פורת
ח"א סימן ב

אל נא תקבדני במצרים (פ"ב, כט).

בדבר חידושו של מהר"ל שעי" הקבורה שבה להיות בקרקע עולם ואין עליו שם עבודה זרה פירש רש"י, סופה להיות עפרה כנים, ושאינן מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות, ושלא יעשוני מצרים עבודה זרה. ועיין בגור אריה (פ"א אות ל) שכתב על זה, וז"ל: כך דרשו רבותינו בבראשית רבה (צ"ה, ה), ויש מפרשים, דכל הני טעמים צריכים יחד, דבעפרה כנים לא סגי כו'. ובטעמא דיעשוני עבודה זרה לא סגי, דזה הטעם לא שייך אלא כשהוא בעין ולא היה נקבר, שיהיו סבורים שלכן לא נקבר כדי שיעבדו אותו, אבל אם היה נקבר בארץ לא היו עושים אותו עבודה זרה. ועוד דלא שייך עבודה זרה אם נקבר בקרקע עולם, שקרקע עולם אינה נאסרת (סנהדרין מ"ז), ולא נעשה המת עבודה זרה כיון שאינו נאטר, וכשנקבר בקרקע עולם שב להיות המת בקרקע עולם, ואין עליו שם עבודה זרה כו', עכ"ל. ומבואר מדבריו, דענין קבורה הוא ענין 'בטלה אגב ארעא', שהרי שב להיות בקרקע עולם, שאין עליו שם עבודה זרה.

ובזה יש להבין דברי רש"י כריתות (ה: ד"ה אלא) שכתב, דהוי אמינא דדם כיסוי שנתגלה לישתרי, דבטלה אגב ארעא, ואי הדר אכלה עפרא עלבלמא הוא ולא ליחייב. ואינו מובין, והאי לישנא דבטלה אגב ארעא מצינו בגמרא בבא מציעא (נ"ג:) ומנחות (ס"ט:), ושם איירי בזריעה בקרקע, ואין לו ענין לכיסוי.

אולם לפי הנ"ל נראה, דהנה באור החיים (פרשת אחרי י, ד"ה דמו בפשוט) כתב בטעם כיסוי, דהדם הוא הנפש וטעון קבורה, עיין שם היטב. וכן משמע במדרש (איכ"א, א, לו) על הכתוב (איכה א, ט) 'טומאתה בשוליה', עיין שם דרד"ש קרא (תהלים קי"ט, פה) 'כרו לי זדים שיחות אשר לא כתורתך' כו', כתיב (ויקרא י, ג) 'אשר יצוד ציד חיה או עוף וגו' ושפך את דמו וכסהו בעפר', וכאן 'שפכו דמם כמים סביבות ירושלים ואין קובר' (תהלים ע"ג, ג), הוי 'אשר לא כתורתך', עיין שם דמשמע דכיסוי הוא ענין קבורה.

ולפי זה דכיסוי הוא ענין קבורה, הנה מצינו דוגמא לדברי רש"י, בדברי הגור אריה הנ"ל דקבורה ענינו בטלה אגב ארעא, דו"ק. ובדברי הגור אריה הנ"ל יש עוד לדון הרבה, ואין כאן מקומו.

גליוני השי"ם
ראש השנה טז.

דן ידן עמו כאחד שבטי ישראל (פ"ט, טז).

חודש תשרי הוא נגד שבט דן ובו ידן 'כאחד' שבטי ישראל - בסקירה אחת עיין שו"ת תשב"ץ (ה"ג סימן רמ"ד), דשנים עשר ראשי חדשים הם נגד שנים עשר שבטים, עיין שם. והנה, אחד בניסן ראש השנה לחדשים, עיין ראש השנה (י), נמצא ראש השנה שהוא ראש חודש השביעי, הוא נגד 'דן' המורה על דין - עיין פסחים (ד.) שהוא דאמר להו דונו דיני, אמרי שמע מינה מדן קאתי כו', ועל כן בראש השנה הוא יום הדין על הכל.

ויש לומר, שזה טעם הכתוב, 'דן' - רצה לומר ביום שהוא נגד דן, היינו בראש השנה, אז הוא יתברך 'דין עמו' 'כאחד' שבטי ישראל, וכדאמר בראש השנה (יח.) וכולן נסקרין בסקירה 'אחת' כו', היוצר רואה יחד לבם כו'.

בית האוצר
מערכת א כלל א

ויכל יעקב וגו' ויגוע ויאסף אל עמיו (פ"ט, לז).

מפאת היותו שורש כללות ישראל שלא שייך בהם מיתה

פירש רש"י, ומיתה לא נאמרה בו, ואמרו רז"ל (תענית ה) 'יעקב אבינו לא מת. ונראה לבאר ענינו, על פי מה שכתבתי (בית האוצר מערכת א כלל א אות ד"ה ויע' חולין) לצדד, דאברהם ויצחק לא יצאו מכלל בני נח, ויעקב יצא מכלל בני נח. וזה, דאיתא בשבת (קמ"ה), דאמר רבי יוחנן, מפני מה עובדי כוכבים מוזהמין, מפני שלא עמדו על הר סיני כו', ישראל שעמדו על הר סיני פסקה וזהמתן. ופליגא דרבי אבא בר כהנא (האי מימרא דרבי יוחנן דלא פסקה וזהמא עד סיני פליגא אודרי אבא), דאמר רבי אבא בר כהנא, עד שלשה דורות לא פסקה וזהמא מאבותינו, אשר הוא היה ישראל רשון הכולל כל הדבר, ועל הוליד עשו, ועקב הוליד שנים עשר שבטים שלא היה בהן שום דופי, עכ"ל הגמרא.

ויש לומר, דסבירא ליה לרבי אבא דמיעקב פסקה וזהמא, ולכן סבור דמיעקב היה התחלת מתן תורה, דכיון דפסקה וזהמא כבר היו ראוים לקבל התורה, ורבי יוחנן סבירא ליה דמסיני הוא דפסקה וזהמא, ולכן לא היה מתן תורה מוקדם לכן, ועיין מה שכתבתי בבית האוצר (פ"ט) בארוכה.

והנה, יעקב היה בו שני ענינים, א) דהיה נחשב איש ישראל פרטי, ב) היה לו מדרגת הכלל ישראל, כיון שלא היה אז ישראל חיון ממנו, והיה ישראל ראשון, אשר הראשית הוא כולל כל הדבר - כנודע. ויש לומר, שזה טעם ש"ס תענית, יעקב אבינו לא מת, והיינו דמדרגה הכללית אשר לו, שהיה נחשב ככל ישראל, בזה לא היה מיתה וסילוק, דרק איש יעקב הפרטי מת, אבל מדרגת הכלל אשר היה לו לא נסתלק, והוא על דרך אומרם ז"ל בהוריות (י.) שאין מיתה בציבור.

וביתר הסברה, דענין היותו כלל ישראל, הרי זה לא מת ונסתלק, כיון שכלל ישראל עדיין קיים, ואם כן הרי זה עצמו מציאות והוית ענין כלל ישראל דיעקב, וזהו שאמרו (תענית פ"ט) מקרא אני דורש (י"מ"ה ל.) 'כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבנים', מקיש היא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. והכוונה כנ"ל, דכל זמן שזרעו בחיים ממילא הנה גם הוא בחיים, היינו מדרגת הכלל ישראל אשר לו, כיון שהכלל ישראל הרי עדיין קיים.

גליוני השי"ם
ניד כב.

ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה (ג. ב.)

חטא מכירת יוסף הוא כנתחון לאיסור ונמצא היתר ולכן רבי עקיבא שהיה גלגול שמעון ככה כשדרש שזה צריך כפרה בגמרא בניד (כ"ב), כשהיה רבי עקיבא אצל פסוק זה' היה בוכה, ומה מי שנתחון לעלות בידו בשר חזיר, ועלה בידו בשר טלה, טעון כפרה וסליחה, המתחון לעלות בידו בשר חזיר, ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה.

ועיין בספר בית שמואל אחרון (פרשת פנחס ד"ה ופירש), הביא בשם ספר נור הקדוש (בב"א פד, יז), מדוע דווקא רבי עקיבא היה בוכה בזה. וכתב, דמבואר בזה"ק (זה"ח רות קט), ובהאר"י ז"ל (שער מאמרי רש"י פ"ט), דעשרה הרוגי מלכות היו גלגול עשרת שבטים שמכרו את יוסף, ויוסף אמר להם 'אתם חשבתם עלי רעה אלקים חשבה לטובה', ואם כן חטא המכירה היו כנתחון לבשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, ורבי עקיבא מבואר שהיה גלגול שמעון, ולכן היו לו יסורין גדולים יותר מכולם, לפי ששמעון נכנס בעובי הקורה, ועל כן רבי עקיבא דייקא כשהגיע למקרא זה היה בוכה, דצריך לקבל יסורין גדולים עבור חטא מכירת יוסף, עד כאן דבריו דפח"ח.

ח) בגליוני השי"ם שבת ד' ד"ה ובהא, הביא רבינו בשם ספר הגלגולים להאר"י ז"ל, דרבי עקיבא היה גלגול יוסף, וזה שקראוהו בגמרא (בב"א פ"ט) על שם אביו עקיבא בן יוסף, והכוונה ברמז שהיה גלגול יוסף, כי המגולגל הוא כמון בן להגלגול הקדום, עיין שם.

ט) ענין קבלת יסוריו של רבי עקיבא, יש לציין מה שכתב רבינו בגליוני השי"ם ברכות ס"א: ד"ה והיו סורקין את בשרו (של רבי עקיבא) במסרקות של ברזל: עיין שו"ת מהר"ם בר בורן סימן תקי"ו, וז"ל: וכן אמר מהר"ם, מאחר שגמר אדם בדתו למסור נפשו על קידוש השם, מכאן ואילך כל מיתה שעושים לו אינו מרגיש כלל, וראיה כו', עיין שם בארוכה. ואולם, כאן משמע שהיה רבי עקיבא מרגיש ביוסוריו, וכן מפורש בירושלמי כאן דאמר רבי עקיבא לא חרש אטא ולא מבעט ביוסורין אטא כו', עיין שם. ויש לומר דרבי עקיבא בגודל קדושתו ומדידתו רצה ביומרו בהרגש היסורין מבחמנע ההרגש, כי אדרבה רצה לסבול גם יסורין עבור חיבת קדושת שמו יתברך, ועל כן לא ניטל ממנו ההרגש, כי הוא בעצמו לא רצה בכך, רק אדרבה רצה בהרגש. עיין שם.

יעקב חבל נחלתו. ועיין עוד אוצרות יוסף דרשה לשבת שובה שנת עת"ר פסיקא סו: אוצרות יוסף מאמר דוד פסיקא דר: גליוני השי"ם שבת א"ה: ד"ה נעשה, (והנה עוד בית האוצר מערכת א כלל א אות כ"ה ע"ל).

ה) פירוש, כיון שהציבור לא שייך שימונתו ויתבטלו, עיין פירוש המשנה להרמב"ם תמורה פ"ב מ"ב: 'ואי אפשר לומר בחטאת ציבור שמתו בעליה, לפי שאי אפשר שימותו ציבור, ועיקר בדינו שבט לא בטיל, וכל שכן ישראל כולו', עיין שם. והרי כלל הציבור שורשם מיעקב, אשר הוא היה ישראל רשון הכולל כל הדבר, ועל כן אחרי שאין הציבור מתים, על כרחך הכוונה הכללי שביעקב לא מת. וד"ק. וכענין זה איתא בתורת כהנים (פרשת צ"ה פ"ק י"ד ברייתא ז) דאין הציבור נכרתין, וראה מה שביאר בזה רבינו בגליוני השי"ם מכות כג. ד"ה כל.

ז) וראה גליוני השי"ם בבא בתרא קטו. ד"ה דוד.
ח) דרדשינן בניור שם, פסוק הנאמר - במדבר ל' ג' - אישה הפרם וד' יסלה לה, באשה שהפך לה בעלה והיא לא ידעה, שצריכה כפרה וסליחה.

א) דבכיסוי לבד בלא זריעה ייחשב כבטלה אגב ארעא.

ב) עיין בית האוצר מערכת א כלל כב אות כה ד"ה ונ"ע, דלאחר שהביא שם דברי רש"י דכריתות. כתב: 'הוא חידוש, הא דהוא אמינא דיובטל ויוחשב כעפר, ואפילו אי חזר ונתגלה עדיין לא יוחשב דם ויפטר, והאי לישנא דרש"י דכתב בטלה אגב ארעא, מצינו בגמרא בבא מציעא... ומנחות... ואין לזה ענין להך דכריתות, דאין ענין כיסוי לזריעה וכמובן' ע"ש. ועיין עוד גליוני השי"ם שבת פ"א ד"ה שלכ המחובר (מה שכתב: 'וכבר דברתי מזה באותן הדיווחים, לא מצאנו שם), ועוד שם קמ"ה ד"ה אלמא.

ג) שהביא בן מהטור א"ח סימן תינו. שהביא כן מאחיו הרב יהודה: 'שהמועדים נתקנו כנגד האבות... ושנים עשר ראשי חדשי השנה שם הם נקראים מועדים כנגד שנים עשר שבטים', עיין שם.

ד) עיין תפארת ישראל למהר"ל ז"ל פרק מז ד"ה ודעת, שכתב כן לגבי אדם הראשון. ולגבי יעקב עיין אור החיים הקדוש פרשת האזינו על הפסוק - לב ט -

מראה מקומות בדברי חז"ל שלמדו מקודם מתן תורה

אף על פי ש"אין למידין מקודם מתן תורה"

(ירושלמי מועד קטן פ"ג ה"ה)

~ מתוך: בית האוצר מערכת א כלל א ~

אין למידין כו'. ויש לומר דזהו באמת סברת האי נמי, ויתיישב בזה קושית התוספות (שם ב. ד"ה א"י) דהוי ליה לאתויי מקרא זה, עיי' שם.

יח ועיי' עוד יבמות (טו), תנו רבנן, 'אלמנה וגו' לא יקח' (ויקרא כא, יד) בין מן האירוסין בין מן הנישואין. פשיטא, מהו דתימא ליליף אלמנה אלמנה מתמר (דכתיב בה - לעיל לה, יא - 'שבי אלמנה בית אביך'), מה להלן מן הנישואין כו'. וקשה גם כן, דמאי הוי אמינא למילף כן, הא אין למידין מקודם מתן תורה, ואפילו לא ביאור הלשון (עיי' לעיל אות יא).

יט ועיי' עוד תוספות קידושין (ה. ד"ה ע"מ), דילפי דבית אב קרוים כל יוצאי חלציו אף על גב שמת, מהאי קרא ד'שבי אלמנה בית אביך', אף על פי שמת אביה, ומשום הכי המגרש על מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם אין זה כריתות, שכל ימיה היא נאגדת בו לקיים תנאי זה מחמתו, עיי' שם. וקשה גם כן, הא אין למידין כו'.

כ ועיי' עוד יבמות (סב), מנא הא מילתא דאמור רבנן, בני בנים הרי הן כבנים, אילימא מדכתיב (לעיל לה, מג) 'הבנות בנותי והבנים בני', אלא מעתה 'והצאן צאנני' (שם) הכי נמי, אלא דקניית מנאי, הכי נמי דקניית מינאי כו', ומוכח דלולא הך פירכא אלא מעתה 'והצאן צאנני' כו' היה אפשר ללמוד דין בני בנים הרי הן כבנים מוך דהבנות בנותי' (בבבכרונ, שבאחד המדרשים נמצא באמת לימוד דבני בנים כבנים מוך ד'הבנות בנותי' כו', ולא איתאמר שם האי דחיה דאלא מעתה כו', ואיני זכר עתה מקומו איה). וקשה גם כן, הא אין למידין מקודם מתן תורה.

כא ועיי' פרקי דרבי אליעזר (פרק לו), דיליף גם כן דבני בנים כבנים מיעקב, וז"ל: ומני' אנו למידין, מיעקב שאמר (לעיל מה, ה) 'אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי', וכי בניו היו, והלא בני בניו היו, אלא ללמדך שבני בניו של אדם כבניו עכ"ל, ונרמז הלימוד הזה גם בכתובות (עב) עיי' שם. וקשה גם כן כנ"ל, הא אין למידין מקודם מתן תורה.

כב ועיי' עוד פרקי דרבי אליעזר (פרק טו), רבי יוסי אומר, מניין אנו למידין שבעה ימי המשתה, מיעקב אבינו, כשנשא את לאה עשה שבעת ימי המשתה, שנאמר (לעיל כט, כו) 'מלא שובעו זאת' כו', רבי אומר, שבעת ימי המשתה מאין למידין, משמשון, שירד לארץ פלשתים ולקח אשה ועשה שבעה ימי משתה כו' עכ"ל. ויש לומר דרבי יוסי רבי בהא קמיפלגי, אי למידין מקודם מתן תורה או לא, דרבי יוסי סבירא ליה דלמידין, ולכן גמר שפיר מיעקב, ורבי סבירא ליה דאין למידין, ועל כן הוצרך ללמוד משמשון דחיה אחר מתן תורה, ואף על גב דמצניו כבר קודם לזה שבעה ימי המשתה ביעקב.

כג ועיי' עוד בפרקי דרבי אליעזר (פרק יז), רבי יוסי אומר, שבעת ימי האבל למידין אנו מיעקב אבינו, שעשה לו יוסף שבעת ימי האבל, שנאמר 'ועש לאביו אבל שבעת ימים' כו' עכ"ל. ומבואר להדיא דסבירא ליה לרבי יוסי דלמידין מקודם מתן תורה, דהא סברת הירושלמי מועד קטן הנ"ל דאין למידין מקודם מתן תורה, נאמרה באמת לענין לימוד שבעת ימי אבילות מהאי קרא ד'ועש לאביו אבל שבעת ימים', ועליה אמר דאין למידין מקודם מתן תורה, ואם כן רבי יוסי דאית ליה ילפוטא זאת, אם כן הא סבירא ליה בהדיא דלמידין מקודם מתן תורה. ובאתי רק להעיר.

מקרא דכתיב (לעיל כח, כב) ד'וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך' דכתיב ביעקב. וקשה גם כן, דאין למידין מקודם מתן תורה.

ח ועיי' עוד יבמות (סה), מותר לשנות מפני דרכי השלום, שנאמר (להלן פסוק טו-יז) 'אביך צוה וגו', כה תאמרו ליוסף אנו שא נא וגו'. וקשה גם כן דאין למידין מקודם מתן תורה.

ט ועיי' עוד יומא (פא), המבקש מטו מחבירו, אל יבקש (אין צריך לבקש) ממנו יותר משלש פעמים, שנאמר (להלן פסוק יז) 'אנא שא נא ועתה שא נא וגו'. וקשה גם כן כנ"ל.

י ועיי' עוד נדרים (סד), דסבירא ליה לרבי אליעזר דפותחין בנולד, ושם (סד) מאי טעמא דרבי אליעזר, אמר רב הסדא דאמר קרא (שמות ד, ט) 'כי מתו כל האנשים', והא מיתה דנולד הוא, מכאן שפותחין בנולד. וקשה גם כן כנ"ל.

יא ועיי' עוד נדרים (סה), המודר הנאה מחבירו בפניו, אין מתירין לו אלא בפניו כו', דכתיב (שמות שם) 'ויאמר ד' אל משה במדין לך שוב מצרים וגו', אמר לו, במדין נדרת לך והתיר נדרך במדין כו'. וקשה גם כן כנ"ל.

עוד יש להעיר בענין אין למידין מקודם מתן תורה:

יב מ"ש יומא (עו), תשמית המטה דאיכרי עיניו מנא לן, דכתיב (לעיל לא, ג) 'אם תענה את בנותי כו', וקשה גם כן, הא אין למידין מקודם מתן תורה. וכבר הבאתי (בית האוצר שם אות ז ד"ה וע"ע מ"ק) ירושלמי סוטה (פ"ז ה"ב), דגם לענין ביאור הלשון לבד אין למידין מקודם מתן תורה.

יג ועיי' עוד ביומא (עד), נאמר כאן (ויקרא טז, ט) עיניו, ונאמר להלן (דברים ג, ג) עיניו, מה להלן עיניו רעבון אף כאן עיניו רעבון, ונליף מ'אם תענה את בנותי' כו' (לעיל לא, ג).

יד ועיי' עוד כתובות (מז), 'עונתה' (שמות כא, י), זו עונה האמורה בתורה, וכן הוא אומר (לעיל שם) 'אם תענה את בנותי'.

טו ועיי' עוד זבחים (קח), במשנה, אינו חייב (על העלאה בחוץ) עד שיעלה לראש המזבח (שיבנה מזבח לשם כך ויעלה), ובגמרא (שם): מאי טעמא, דכתיב (לעיל ח, כ) 'ויבן נח מזבח לד' (אלמא אפילו במת יחיד שהיה בחוץ אינה העלאה בלא מזבח). וקשה גם כן, הא אין למידין מקודם מתן תורה.

טז ועיי' עוד סנהדרין (כט), מנין שאין טוענין למסית, מנחש הקדמוני כו', הרבה טענות היה לו לנחש לטעון ולא טען, ומפני מה לא טען לו הקדוש ברוך הוא, לפי שלא טען הוא כו'. וקשה גם כן הא אין למידין מקודם מתן תורה.

יז ועיי' עוד קידושין (ב), וקחה איכרי קניין, דכתיב (לעיל מה, ז) 'השדה אשר קנה אברהם', אי נמי 'שדות בכסף קנו' (ימיה לבמד). וקשה גם כן, דאיך יליף מהשדה אשר קנה אברהם, הא

ועש לאביו אבל שבעת ימים

עיי' ירושלמי מועד קטן (פ"ג ה"ה) והובא בתוספות מועד קטן (כ. ד"ה מה), דעבי למילף אבילות שבעה, מ'ועש לאביו אבל שבעת ימים', ודחי דאין למידין מקודם מתן תורה, עיי' שם, ומוכח דאין נחשב מתן תורה רק מסיני. וכבר דיברנו מזה (בית האוצר מערכת א כלל א אות ד).

ובגוף הך מילתא מציינו עוד בגמרא:

א עיי' תענית (יא), אמר ריש לקיש, אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון, שנאמר (לעיל מא, ג) 'וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב'. וקשה, הרי אין למידין מקודם מתן תורה.

ב ועיי' עוד בבא בתרא (קעג), אמר רב הונא, מנין לערב דמשתעבד, דכתיב (לעיל מג, ט) 'אנכי אערבנו מידי תבקשנו'. וקשה גם כן כנ"ל.

ג ועיי' עוד כתובות (נז), דיליף דנותנין לבתולה שנים עשר חודש (להזירה על עסקי חופה להכין תכשיטה, רש"י), מקרא ד'תשב הנערה אתנו ימים או עשור' (לעיל כד, נה) דכתיב ברבקה. וקשה גם כן כנ"ל.

ד ועיי' עוד מסכת כלה (פ"א ה"א), מנין לברכת התנים מן התורה, שנאמר (לעיל כד, ט) 'ויברכו את רבקה'. וקשה גם כן כנ"ל. ועיי' תוספות כתובות (ז: ד"ה שנאמר), דהוקשה להם, מדוע לא אמרו בגמרא (שם) ילפוטא דמסכת כלה הנ"ל, עיי' שם, ולפי הנ"ל יש לומר, דטעם הגמרא משום דאין למידין מקודם מתן תורה.

ה ועיי' עוד תוספות מועד קטן (ה: ד"ה לפי) שהביאו ירושלמי (שם פ"א ה"ה), דיליף דאין מערבין שמחה בשמחה, מקרא דכתיב (לעיל כט, כו) 'מלא שובעו זאת ונתנה לך גם את זאת'. וקשה גם כן, דהא הוי לימוד מקודם מתן תורה.

ו ועיי' עוד קידושין (סא), בשלמא לרבי מאיר (דכל תנאי שאינו כתנאי בני גז ובני ראובן אינו תנאי) היינו דכתיב (לעיל ד, ז) 'אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב' וגו', אלא לרבי חנינא בן גמליאל (הפליג דאין צריך לכפול התנאי) למה לי כו'. בשלמא לרבי מאיר היינו דכתיב (לעיל כד, מא) 'אז תנקה מאלתי', אלא לרבי חנינא בן גמליאל למה לי כו', וקשה גם כן, דמאי קושיא ארבי חנינא בן גמליאל, הא מהני קראי ליכא למילף אהאינא דניביעי תנאי כפול, דהא אין למידין מקודם מתן תורה, ומקרא דבני גז ובני ראובן דנאמר לאחר מתן תורה נמי הא ליכא לימוד לדידיה, כיון דצריך הדבר לאומרו, שאלמלא כן יש במשמע שאפילו בארץ כנען לא ינחלו (קידושין שם), ואם כן הא שפיר סבירא ליה דלא בעינן תנאי כפול. ויש ליישב, ובאתי רק להעיר.

ז ועיי' עוד כתובות (ג), דיליף דהמזבז אל יבזבו יותר מחומשו,

ז דאיתא במשנה שם עב, דהמקללת יולדיו בפניו יוצאת שלא בכתובה, וקאמר בגמרא שם, דבמקללת יולדיו בפני מולדיו (כלומר, בפני דמתניתין, לא תימא לפניו ממש, אלא אפילו מקללת אביו של בעל בפני בנו של בעל רש"י), וסימנין 'אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי' (פסוק זה יהא לך סימן על משתינו, לכוור על ידו, דבפניו דמתניתין לא תימא בפניו ממש, אלא בפני בנו קאמר, והוי כאילו בפניו, שם).

ב עיי' שו"ת בן פורת ח"א סימן ד אות א ד"ה ועפיד"ו, שהוכיח רבינו מכמה דוכתי, ואחת מהנה הוא מגמרא דנדרים, כי באמת רבי אליעזר סבירא ליה דלמידין מקודם מתן תורה, וזלא כדעת הירושלמי.

ג כוונתו, דבכל הני מקומות שרצה ללמוד מקרא ד'אם תענה את בנותי' קשה, שהרי אין למידין מקודם מתן תורה.

ידוע תדע

הרחבת הידיעות במשנתו של רבינו

"עד יעקב לא הוה חולשא, אתא יעקב בעא רחמי והוה חולשא, שנאמר (מח, א) 'יאמר ליוסף הנה אביך חולה'" (בבא מציעא פז).

האם עד יעקב לא היה חולי כלל?

תשובה ל'ידוע תדע' מפרשת ויגש: איך למידין מיהודה שנידו על תנאי צריך הפרה, הלא אין למידין מקודם מתן תורה

ראה בית האוצר מערכת א כלל א אות ז ד"ה וע"ע זבחים

"בין פרת יוסף בין פרת עלי עין" (מט, כב)

שנות אברכותו של רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע

בעיר בענדין (ג)

מה שעשה. היה זה מאמץ ממושך של כוח על-אנושי".

"בית ועד לחכמים"

ואכן, לומדים וצורבים רבים השכימו לפתחו, התפלפלו בריתחא דאורייתא, נשאו ונתנו אתו בסוגיות הש"ס, לרבות בעלי תריסין ומוחין שמצאו ברבינו את אשר אהבה נפשם.

כמה מצורבי דרבנן שביקרו בצל קורתו של רבינו בצעירותו ובענדין, ברצותם להשתעשע עמו בשעשועין דאורייתא, סיפרו לימים, כי בבואם אל הקודש היו צריכים לא אחת להמתין זמן רב עד שרבינו שם לב אליהם, בהיותו שקוע כל כך בלימודו עד שלא הבחין כלל במתרחש אף בד' אמותיו".

רבינו מזכיר בספריו, תלמידי חכמים שדיבר עמם בלימוד עוד בימי ישיבתו בעיר בענדין, כמו: "ושאלני כבוד הרב הגדול צנא מלא ספרא מהו' **מרדכי ראוען** נ"י **מק"ק קראקא**... ואברך אחד העירני..."; "שמעתי מאת הרב החרף והבקי מו"ה **יהודה ארשיטצער** נ"י **מק"ק טארני**... והם דברים ניתנו להאמר", "...שמעתי מאחד **מחכמי גאליציען** להסתפק...".

צבי וחמיד ורגיג דילאון בלעותא

אחד ומיוחד מבין הבאים, היה הגאון המפורסם **מקוזיגלוב**, רבי **אריה צבי פרומער** זצ"ל, שלמד בבית חמיו אחרי נישואיו בעיר מילוביץ, וכשהגה ברעינו איזה חידוש או קושיא מסובכת, היה קופץ לבענדין ומשתף את רבינו בחידוש שהגה ברוחו", ובבואו לבית מעונו של רבינו, היה הבית כמרקחה ממש מריתחא דאורייתא.

רבינו העריץ את הגאון מקוזיגלוב עד לאחת, ולימים הביע את הערכתו אליו במכתב הסכמתו לספר **'שיח השדה'** של הגאון מקוזיגלוב זצ"ל, בו העלה זכרונות ימים מקדם: "הלא מכיר אני את כבודו היטב מאז, לבעל שכל צח ומצוחצח...".

כאשר נולד לו לגאון מקוזיגלוב זצ"ל בנו הראשון והנכיסו בבריתו של אברהם אבינו ע"ה, כיבד את רבינו בסנדקאות והוא עצמו שימש כמוהל, והיתה זו אות להערצתו המופלגת וידידותו האמיצה עם רבינו, מאור התורה היושב בקרן זוית בבענדין ומעניק חמה בקומתו.

הרבנית ע"ה ואמרה לו: "לולא באתי הנה, הייתם עלולים להמתין כל היום עד שהיה מבחין בכס...".
(ב) **בית האוצר** מערכת אל כלל כ"ה ושלמי.
(ג) **אתון דאורייתא** כלל ג ד"ה והנה עוד בילדותי.
(ד) **אתון דאורייתא** כלל כה ד"ה הן אמת.

(ה) ראה בארוכה גליון כז - פרשת חוקת תש"א עמוד ב, חידוש שהביא רבינו בשמו של הגאון זצ"ל, ועובדות שונות סביב אימרא זו.

"בבענדין עלתה גדולתו"

מן הראוי לצטט שורות אחדות, מתוך תיאורו של נכד רבינו ר' **דוד מארגנשטערן** ע"ה, על אותם ימים שהתעלה רבינו עד מאוד ברום מעלות התורה:

"רוחו פרצה את כל הגבולות ואת כל ההגבלות של המוקם, ומתוך חדרו הצר התחיל לכבוש עולם ומלואו, את העולם של לומדי התורה בכל תפוצות ישראל. חדרו הצר נעשה במשך זמן קצר למרכז ללימוד התורה. הצעירים, מטובי בני המקום, התקבצו סביבו, כדי לשמוע תורה מפיו, וכדי להפיק תועלת ממקור של תורה ודעת.

סדר יומו של רבי יוסף היה מחולק ללימוד, פלפולים עם תלמידיו, אבל בעיקר ומעל לכל, **לכתבת חידושי תורה שלו**. הסדר המושלם בדעותיו ועמקות הבנתו אפשרו לו להבין את הקשר שבין ענין לענין, דברים שלענין כל היו סמויים.

בבענדין עלתה גדולתו לפסגה מופלגת, ומשם יצא שמו לעולם הגדול. כאן הופיעו ספריו הראשונים, אשר גילו את ידענותו הרבה ואת מוחו המזהיר. כאן נהפך לעילוי ולגאון הדור. הניצוץ שהביא אותו נהפך לשלהבת רבה.

פרסומו הגדול בא לו הודות לספריו שיצאו לאור בשנות שבתו בבענדין. בחלקם הם נדפסו בגליציה על ידי מוציא לאור מרוסיה. לא היתה לו כל משרה רבנית ואף לא תואר רבני כל שהוא. הספרים במשך כל שנות שבתו בבנדין נשאו רק את שמו, ושמו נעשה לו לשם תואר.

הוא היה מקדיש את כל לבו ונפשו לנגלה ולנסתר שבדברי אלהים חיים. ביתו היה מלא קולי קולות של מפללים רבים, או שהיתה שולטת בו דממה, שעה שהיה יושב וכותב את חידושי.

שעות שנתו היו מועטות... הוא היה בעל גוף עדין ובריאות חלשה, והיה ממעט כל כך באכילתו, עד שקשה היה פשוט להבין איך היה גופו יכול לחיות מאכילה מועטת כזאת. ואף על פי כן, היתה כמות העבודה שיצאה מתחת ידיו כה רבה, כאילו היתה מעשה ידי ענק.

רק ברוח-עצמה עליונה יכול היה לעשות כל

א) כך סיפר שאר בשרו של רבינו הרב **יוסף מתת' ענגיל** ז"ל מקווינס, ששמע מפיו ר' **דוד יעקובוביץ**, ששמע מפיו ר' **פייביש יעקובוביץ** ז"ל שהיה עולה אל רבינו יחד עם רעו מספסל הלימודים בישיבת 'תת תורה' דראדומסק בעיר בענדין - ר' **מנחם דוד סקוויניק** ז"ל, ותמיד היו צריכים להתמתן עד שראה אותם רבינו.

ועוד סיפר בשם ר' **מאטל ארזעל** ז"ל, שפעם אחת בא אל רבינו אדם אחד לצורך ענין כספי והמתין זמן רב, עד שנכנסה

ישנת חרצים

מכתבי הלומדים עם הארות ומשא ומתן במשנת רבינו

לכבוד מכון אוהבי תורה.

מצורף בזה מה שכתבתי בס"ד (בגליון 'מי נהר') על דברי **הגאון זצ"ל** שבגליונכם, שכתב על הגמרא בברכות (נז:), הרואה גמל בחלום מיתה נקנסה לו מן השמים והצילוהו ממנה, אמר רב חמא בר חנינא מאי קראה, 'אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה', רב נחמן בר יצחק אמר מהכא (שמואל ב יב, יג) 'גם ד' העביר חטאתך לא תמות'. והקשה לרב חמא, איך רמוז בזה דנקנסה עליו מיתה וניצל ממנה.

ונראה ליישב על פי מה שכתב **בפירוש הטור** כאן: 'אנכי אעלך גם עלה' - כפל בו העליה, ורמז למה שאמרו רבותינו ז"ל (תענית ה): 'יעקב אבינו לא מת, עכ"ל.

ועל דרך זה כתב **מהר"ש לניאדו** זצ"ל בספרו **כלי חמדה** (בפרשתנו אות א): נראה שבא להקיש עליה לירידה, מה ירידה בחיים גם עליה בחיים, וזה מורה תיבת 'גם' שלא נאמר 'אנכי אעלך עלה' שהיה מובן אפילו מת, לכך אמר 'גם' לפרש שהיא בחיים מעין הירידה. וכדי לקיים דברו זה הוצרך הוא יתברך שלא ימות יעקב אלא יעלה חיי, עכ"ל.

בפירוש **נפש יהודה** (על ספר **מנורת המאור** פרק שכ"ח) כתב נמי: קשה אם הוה מת במצרים איה הבטחת הקב"ה דאמר 'אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה', ומה הירידה בחיים כמו כן העליה. ועי"ש שיישב נמי על פי הא דיעקב אבינו לא מת.

מענה יובן היטב דפסוק זה מורה שפיר על הצלה ממיתה, וזהו דמייתי בגמרא מהך קרא דהרואה גמל בחלום מיתה נקנסה לו מן השמים והצילוהו ממנה.

רב תודות

משה יהודא פריד, סן פאולא, ברזיל

[ראש כולל 'מאור התורה' ובעמק"ס 'עטרת שלום' ושא"ס]

לכבוד מערכת אוהבי תורה, שלומכון ישגא מאד.

אחר דרך מבוא התודה והברכה על גליונכם המפואר ועל עבודת הקודש אשר עליכם בכתף ישאו, להוציא לאורה תעלומות כתבי הגה"ק **מוהרי"ע** זצ"ל.

נלע"ד להעיר על מה שהובא בגליון פרשת ויגש ב'**שעשועי יוסף**' על ספר אחד מהגדולים שנשכח ממנו שמו, בענין החסיד שלגודל מדרגתו היה נחשב לו לחטא ההרהור לגדור הפרצה, ראו נא **ב'אשל אברהם'** (בוטשאטש) ס' שו סעי' ה באריכות ובסוף דבריו שם.

ואף כי איני יודע אם רבינו עיין בספרי אחרונים מתקופה זו, אמנם הלוא הוא כותב: "כך שמעתי שנמצא בספר אחד מהגדולים", ודו"ק.

בברכת הצלחה בכל מעשי ידיכם להגדיל תורה ולהאדירה

ח"י זאב אורן, בני ברק יצ"ו

ישלחן גבוה

שאלות וביירוים שעלו על שלחן המערכת במסגרת עבודת עריכת ספרי רבינו

מכל מקום 'שבת' אינו רק בגדר מצוה, כי אם דבעינן 'שבת', והרי גם לאחר פטור דאונס אינו 'שבת', ופשוט.

מילה בשבת ובגדול שמל אותו אביו יש מציאות 'נימול' - מה שאין כן במילה בלילה

ב כלל כב ד"ה והנה, גם מילה יש לומר דחשיב מצות עשה שלא הזמן גרמא כו', שהרי גם במילה, מעשה האדם הוא רק הכשר לשיהיה חותם הברית תמיד כו', ואם כן הרי חותם המילה היא בהבן גם בשבת. והנראה לישב, **דבמנחת חינוך** (מצוה ב אות ד ד"ה ולכאורה) הוקשה עוד, הרי מ"ג שנה ואילך ליתא לחיובא על האב ואם (עיין רמב"ם הלכות מילה פ"א ה"ב), יעויין שם. ויעויין שם שהביא לבסוף שם (אות ט ד"ה ובינותי) **המקנה** קידושין (כט. בתוד"ה אותו), יעויין שם.

ויש לומר בכל זה, שהרי זה פשוט דאם מל עצמו בשבת או אם האב מל אותו אחר י"ג שנה, פשוט דנפק מכלל כרת, ואפילו בשבת ישנה רק שאלת כל מלתא וכו' (עיין תמורה ד:), אבל לא מצד עצם המילה, ודו"ק.

מה שאין כן המל עצמו בלילה, שדמי לתוך שמונה, פשוט דאינה מילה, וצריך להטפת דם ברית. ואפילו אי נימא כמו שכתב שם המנחת חינוך (אות כב ד"ה ולא) דאינו עובר שום איסור בנימול תוך שמונה או בלילה, מכל מקום נראה פשוט דלשיטת **הראב"ד** (הלכות מילה פ"א ה"ב) בלאחר י"ג שנה - בדכל רגע הוא חייב כרת ורק כשמל זה מפיקע האיסור, אם כן אי מל עצמו בלילה, אין הכי נמי דשוב אין עליו המצוה - והרי הוא כמי שאין לו ערלה, מכל מקום תיקון המצוה אין כאן, ושוב יתחייב כרת, וזה פשוט לענ"ד.

מה שאין כן בשבת, דהרי הוא 'נימול', ואינו דמי לתוך שמונה, ולא יתחייב כרת גם לשיטת הראב"ד. וכמו כן במל אותו אביו כשהוא גדול, אם דליתא לחיובא על האב, מכל מקום פשוט הוא דשוב לא יתחייב הבן כרת.

עצם מצות מילה קיימת בשבת וכן פריה ורביה ביום הכיפורים

מכל זה נראה פשוט, דרק חיוב הקיום אינו, אבל לא עצם המצוה, וזה - יש לומר דאינו בגדר מצות עשה שהזמן גרמא. וכמו כן גבי פריה ורביה, אין הכי נמי החיוב אינו ביום הכיפורים, דרבא איסור ישנו, אבל ברי דאם נולד בן מביאה זו, הרי הבן הוא מכלל המצוה, ואם כן עצם המצוה ישנה, ורק החיוב אינו, וזה אינו בגדר מצות עשה שהזמן גרמא, ודו"ק, ואין צריך לדחוק כמו שכתב בספר (פיסקא יח) דיש בהם חיוב, דזהו דוחק, ודוק.

המילה והביאה הם עצמם המצוה - לא הכשר לבד

ואין צריך לומר לפי זה דעיקר המילה שיהא נימול, ובפריה ורביה העיקר שיהיה לו בנים, דכבר כתבתי לעיל בהגה"ה סימן י"ג (הובא בקטע הקודם אות א) דבמילה יש מחלוקת בסברא זו בין רש"י ותוספות, וגבי פריה ורביה כתב **המנחת חינוך** (מצוה א אות ח ד"ה זה) דהתוספות סברו דהביאה היא מצוה עצמה, לא הכשר ולולדות, יעויין שם, ואם כן קשה תירוצו, ולדברינו הנ"ל הכל פשוט בעזרת ה', ודו"ק.

ד) שביאר רבינו שם שיש חיוב פריה ורביה גם ביום הכיפורים, אלא שמתקיים בעצם הויית הבנים, יעויין שם.

בעמדנו בשלבים אחרונים של עריכת הספר 'אתון דאורייתא', הגיעו לידינו הערות מגליין אתון דאורייתא של הגאון רבי משה מנדלבוים זצ"ל בעמ"ס 'אור משה' על הש"ס ומגדולי חסידי גור, שהיה דבוק מאוד במשנתו של רבינו וחיבב את דרך לימודו עד למאד.

כמסופר בפרקי תולדותיו בספר 'אור פני משה' (עמוד 206), שספר 'אתון דאורייתא' היה אצלו "כאחד מספרי היסוד הבסיסיים עבור בחורי החמד, בפרט בתחלת דרכם בלימוד התורה הקדושה, והיה משתדל להשריש בין צעירי הצאן את חשיבות לימוד ספר זה, שיש בו הרבה דברים שורשיים וחשובים, ודרך לימוד מסודרת עבור מבקשי תורה. גם את שאר ספרי הגר"י ענגיל זצ"ל חיבב עד למאד ולמד בהם הרבה, אך בספר זה באופן מיוחד ממש, ואחד הספרים הראשונים שקנה בהגיעו לארה"ק היה ספר זה (שנדפס באותם שנים בדפוס צילום בארה"ב), וגם כן רשם בגליונותיו (שלא כדרכו) הגהות רבות, ועד יומו האחרון אהב ללמוד ולעייין בספר זה."

על כן אנו מגישים בזאת כמה גרגרים מהערותיו, לרגל ה'אירצייט' שיחול ביום ראשון ט"ו טבת, באדיבות בנו ידידנו הרה"ג ר' דוד אברהם שליט"א, תשוח"ח לו.

לרש"י צריך מציאות 'נימול' ואונס אינו עושהו 'נימול'

א [כלל יג, דלרש"י אין האונס פוטר, ועל כן ספיר שמיה ערל - אף על פי שאין יכול למול כו', ולרבינו תם האונס פוטר לגמרי, ועל כן לא חשיב ערל כלל]. ולענ"ד יש לומר דמחלוקת רבינו תם ורש"י הוא, אי לבד מהחיוב שימול יש דין שיהא 'נימול', והרי ברור דאונס יכול רק לפטור את החיוב, אבל הרי אינו 'נימול', ויתיישב הכל.

צריך מציאות 'שבת' ואונס אין עושהו 'שבת'

וכן לעיל ב'לשכת' 2, אפילו נימא דגם מצוה שבין אדם לחבירו מועיל אונס, 2

א רבינו ביאר בזה מחלוקת רש"י ורבינו תם בדין ערל - דאסור בעבודה ואסור בפסח ותרומה, שדעת רש"י הכוונה אפילו לערל משום אונס - שמתו אחיו מחמת מילה, ואילו דעת רבינו תם שרק בערל במזיד, אבל מתו אחיו מחמת מילה אינו בכלל 'ערל', יעויין תוספות חגיגה ד: ד"ה דמרבא; וזבחים כב: ד"ה ערל.

ב שכתבו תוספות גיטין מא. ד"ה לישא, דלכך נקט במתניתין שם - גבי חציו עבד וחציו בן חורין - עשה ד'שבת' ולא עשה ד'פרו ורבו', משום דעשה ד'שבת' עדיפא, אבל משום עשה ד'פרו ורבו' לא היינו כופין לרבו לשחררו, כיון דהעבד פטור ממנה, דאונס הוא. ותמה רבינו, דכיון דהאונס פוטר, מה לי עשה עדיפא או עשה סתמא, הרי בשניהם אונס הוא, ובשניהם פטור מן הדין.

ג רבינו רצה לחדש שם, דעשה ד'שבת' הוא בין אדם לחבירו, ובמצוות שבין אדם לחבירו אין מועיל אונס לפוטרו מהחיוב.

כל השביעין חביבין!

לראשונה מזה צ"ד שנים
הופיע ויצא לאור הספר המפורסם:

אוצרות יוסף

שביעית בזמן הזה

יסודות וגדרי מצות השמיטה בזמן הזה
מאור תורתו הבהיר של
שר התורה וגאון הגאונים
הגה"ק רבי יוסף ענגיל זיע"א

בתוספת קונטרס תפארת יוסף
בו נאספו פנינים יקרים מכל ספרי רבינו על משניות וירושלמי מסכת שביעית וכל עניני שמיטה

ההבטחה כל מי שיוסייע בהדפסת החיבורים שלי
האחרונה אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון!
שמחוללת פלאים:

להצטרפות: מוקד אוהבי תורה: 1800-200-855

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיוסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באזני התנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com